

Hans-Peder Kromann

Hvad er erhvervsproglig forskning?

Abstract

During the 80'es the professional, or rather, special language research in Denmark has enjoyed political and economic support. This actualizes the need for a definition of "special language research". Danish linguistics is institutionally divided into special and ordinary linguistics. Internationally this is not typical, and it is inexpedient because of the interdependency between the two fields. Among the initial difficulties of the 15 years old special language research the most important seems to be a missing link between traditional linguistics and non-linguistic professional research. The project "Special language communication", financed by the Danish Research Council for the Humanities, should provide this missing link.

1. Erhvervsproglig forskningspolitik

Den erhvervsproglige forskning har haft forskningspolitisk og dermed økonomisk medvind i 80'erne. Der er sket betydelige ressourcetilførsler i form af stillinger, projektbevillinger samt et initiativområde fra Forskningsrådet, oprettelse af HHS og tildeling af en forskningsprofessor. Kort sagt: Forskergruppens økonomiske grundlag er blevet flerdoblet!

Forskningspolitikkerne (minister, politikere, PRF, SHF, DVU, rektorer, dekaner) har således god grund til at antage, at den erhvervsproglige forskningsproces allerede er betydeligt intensiveret, og at der inden for en overskuelig tidsramme vil fremkomme synlige, publicerede produkter i form af afhandlinger med hypoteser og metoder vedrørende erhvervsproglige forskningsområder. Vægtige forskningsresultater vil være et godt argument for yderligere ressourcetilførsler.

2. De "erhvervsproglige" forskningsområder

Førend jeg prøver at definere erhvervsproglig forskning, vil jeg underindele de erhvervsproglige forskningsområder dels i **forskningsdiscipliner** (eller -grene), dels i **dataområder**, det vil sige de objektproglige empiriske data, som er vores forskningsgenstandsområder.

I dag betragter vi nedenstående forskningsdiscipliner som centrale for erhvervsproglig forskning.

1. Leksikografi og leksikologi, fagsproglig leksikografi og terminologi
2. Realia
 - almene (kulturmønstre, samfundsforhold, historisk baggrund)
 - faglige (økonomiske, juridiske, tekniske områder)
3. Oversættelsesvidenskab
4. Tolkning
5. Grammatik
6. Tekstlingvistik (herunder stilistik)
7. Mundtlig kommunikation
8. Datalingvistik
9. Fremmedsprogs-pædagogik (for viderekomne voksne lærere)
10. Fagsproglig kommunikation

Denne inddeling må ikke opfattes som båse, inden for hvilke forskningsprocessen skal ske, tværtimod er det en forskerdyd at kunne gå på tværs af disse discipliner. Eksempelvis skulle et emne som ækivalens ikke blot udforskes inden for leksikografi, realia, grammatik, oversættelsesvidenskab eller tolkning, men på tværs af forskningsdisciplinerne. Mange af os tilstræber at anlægge en fælles synsvinkel for alle forskningsgrenene: Den kontrastive eller comparative fremgangsmåde, som ganske vist kan gennemføres på mange forskellige måder. Som en note må jeg nævne, at det falder mig svært at benævne alle nævnte forskningsdiscipliner som "rene lingvistik" discipliner; det er ligesåvel filologiske discipliner, når det drejer sig om leksikografi, realia, oversættelsesvidenskab og den såkaldte tekstlingvistik. Men jeg vil i overensstemmelse med praksis blandt kolleger her kalde det lingvistik (i bredeste forstand). Oven i det lingvistiske kommer så ved fagsprog den nødvendige inddragelse af samfundsvidenskabelige og teknisk-naturvidenskabelige forsknings- og vidensområder, som rejser nogle særlige problemer for erhvervsproglig forskning.

De ovenfor nævnte forskningsdiscipliner udgør den maksimale ramme for de problemstillinger, der i mere eller mindre grad indgår i erhvervsproglig forskeres videnskabelige arbejde. De almene lingvistiske (og filologiske) problemstillinger har vi ganske vist fælles med sprogforskere ved de humanistiske fakulteter, men alligevel

adskiller vi os tydeligt fra hinanden på et par punkter: Erhvervsproglig forskning omfatter nemlig ud over det almene i de nævnte sprogforskningsgrene først og fremmest fagsprog, medens humanistisk sprogforskning er kendetegnet ved også at omfatte sproghistorie og dialektologi. Efter min mening er det fagsprog, som berettiger vores eksistens som forskningsinstitution.

Det andet spørgsmål vedrørende vore forskningsområder angår vore dataområder, af hvilke erhvervsproglig forskning har følgende:

- SPROG (da., eng., fr., it., ru., sp., ty.)
- almensprog (skriftl. og mundtl.)
- fagsprog (skriftl. og mundtl.)
- videnskabssprog (samf., økon., jur., tekn., med., ...)
- det offentlige sprog (politisk, forvaltnings- og institutionssprog)
- erhvervenes sprog (virksomheders og deres organisationers interne og eksterne sprog)

Disse forskelle på erhvervsproglig og humanistisk sprogforskning dels med hensyn til forskningsdiscipliner (fagsprog versus sproghistorie og dialekter) dels med hensyn til dataområder i genstandssprogene har stort set været accepteret både af de erhvervsproglige og humanistiske forskergrupper og af forskningspolitikerne, men det er ikke nedfældet i et cirkulære, at det skal forholde sig sådan til evig tid. Begge forskergrupper har retten til at forske i almene lingvistiske problemstillinger. Erhvervsproglig forskning uden denne ret ville blive en farce, og de forskere, der ikke gør brug af denne ret, kommer hurtigt i vanskeligheder. Omvendt kan vi glæde os over, at nogle universitetskolleger (på og fra RUC) har kastet sig over institutionsprog, der kan ligne fagsprog. Andre steder i verden, f.eks. de to Tyskland og Sovjetunionen, er fagsprogforskning ligesåvel en aktivitet, der henhører under universiteternes sprogfag. Den kunstige adskillelse mellem lingvistik og fagsprog er traditions- og institutionsbundet i Danmark.

Nødvendigheden af at inddrage almen lingvistisk forskning i den fagsproglige forskningsproces betyder ikke, at jeg plæderer for en arbejdsdeling således, at nogle af os udelukkende skal forske i almene lingvistiske problemstillinger, andre udelukkende i fagsproglige problemstillinger.

Ganske vist implicerer almensproglig forskning ikke forskning i fagsprog, men fagsproglig forskning forudsætter derimod et solidt

kendskab til lingvistik (i bredeste forstand). Det ligner en envejsimplikation. Men der gælder altså en undtagelse: Den almensproglige forskning ved de erhvervsproglige fakulteter må med rette og rimelighed forventes at have relevans for den fagsproglige forskningsproces. For den erhvervsproglige lingvistik gælder der således en tovejsimplikation.

3. Identitetsproblemet: hvad er erhvervsproglig forskning?

Af denne grund er det forståeligt, at vi har (haft) identitetsproblemer, som jeg skal prøve at forklare:

For det første kunne identitetsproblemerne forklares med den meget korte forskningstradition og den hurtige vækst i tilførslen af resourcerne i de sidste syv - otte år. Vi startede for 15 år siden ganske fornuftigt med forskning inden for det centrale og vitale terminologi- og leksikografiområde. Vi udviklede grammatikforskning, oversættelses- og tekstlingvistik senere i 70'erne, for så at kaste os over alle de øvrige emner i løbet af 80'erne. De sidste fem punkter i opregningen af forskningsdiscipliner ovenfor er - set i fugleperspektiv - kommet til her i de sidste 10 år, og kun inden for tekstlingvistik og datalingvistik foreligger der - mig bekendt - synlige, publicerede resultater.

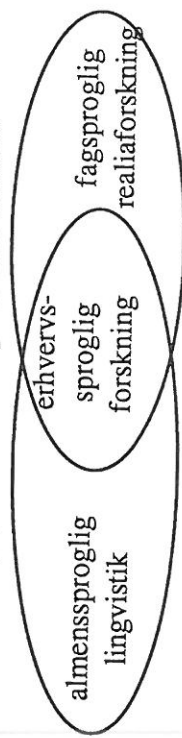
For det andet kunne identitetsproblemerne skyldes, at de mange første forskningsårsværk stod over for et massivt krav om at udvikle og afprøve relevante fagsproglige læremidler til de videregående studier. Samtidig skyldes den ene bølge af lingvistiske teorier efter den anden ind over vore uerfarne forskere, af hvilke nogle i deres forskrækkelse klamrede sig til det mere nærliggende: Udarbejdelse af nye eller revision af gamle læremidler.

For det tredje kunne identitetsproblemerne skyldes - og det er mit bedste bud på en forklaring -, at det ikke til fulde endnu - over en bred front - er lykkedes at forene de brede fagsproglige forskningsdesiderata med de snævrere lingvistiske forskningsdesiderata, sådan som de har været opfattet i dominerende universitetskrede herhjemme. Erhvervsproglige lingvister, som jo kommer fra universiteterne, "skævtrækker" i retning af en sprogimmanent systemlingvistik, men det må samtidig siges, at vore fagsproglige forskere, som er udklækket på handelshøjskolerne, også "skævtrækker" i retning af faglige vidensområder som økonomi, jura, teknik osv. Hos den ene part er der for meget sprogsystem og for lidt fagsprog; hos den anden part er der for meget fagsprog og for lidt lingvistik! Skismaet i

vore forskningsmål kunne passende illustreres med en binær konstituentigraf:

Denne tvedeling af vor forskning er udtryk for en ganske vist for begge parter bekvem, men på kortere sigt farlig holdning. Over for denne "gammelholdning" bør sættes en nytænkende "nyholdning", der bedre kan udtrykkes med mængdelærens cirkler således: Erhvervsproglige forskere fra begge lejre bør være midtpunktsøgende inden for fællesmængden af almen lingvistik og fagsproglig realiaforskning og dermed opdyrke det store spændende område:

På baggrund af de sparsomme markante resultater inden for dette område er det ikke sært, at der opstår identitetsvanskeligheder og at vi kan være indbyrdes uenige om teorier og metoder for erhvervsproglig forskning. Det er heller ikke sært, at vi kan være uenige om hvad betegnelsen "erhvervsprog" dækker.

Først og fremmest er udtrykket "erhvervsprog" et egennavn, et proprium. Ministeriet og handelshøjskolerne har døbt os sådan. Navnet står for et par fakulteter og et par institutter inden for en række institutioner (HHK, HHÅ, HHS, OUC, AUC). Dette egenavn beskriver ikke fuldt ud de forskningsområder, som henhører under institutterne og fakulteterne, men kun et par delområder af vores dataområder (og undervisningsemner).

Vore data omfatter jo ikke bare den sprogbug, der anvendes i erhvervene, men også den, der anvendes i presse, politik, organisation og den offentlige administration samt i de forskellige videnskabsgrene.

De "erhvervsproglige" data omfatter altså både videnskabsprog, lovsprog, kontraktprog, tekniske beskrivelser af produkter, reklamesprog, ministres, politikeres og organisationsfolks skrift og tale, ingeniørens og direktørens skrift og tale, for blot at nævne nogle empiriske data i flæng. Men det er i praksis de "herskende klassers"

(eller efter behag: "magthavernes", "borgerskabets", "systemets") sprogbrug, som er vores forsknings- og undervisningsdata. Vi kan ligeså godt indrømme, at det ikke så meget er arbejdernes, bøndernes og funktionærernes sprogbrug, der udgør vore primære dataområder, men selvfølgelig deres politikeres og organisationers sprogbrug. Og hvorfor? Fordi det er de "herskende klassers" kommunikation med udlandet, som indirekte determinerer vore valg af emner, omend slet ikke på linie med fagsprogsforskningen i socialistiske lande, hvor den dirigeres meget målrettet.

Herefter turde det være en overdreven forenkling at hævde, at erhvervsproglig forskning er identisk med forskning i erhvervenes sprog, i særdeleshed erhvervenes fagsprog. "Erhvervsprog" er som nævnt først og fremmest et navn, et proprium, som er blevet givet os engang i tidernes morgen og som ikke er en fuldt dækkende beskrivende betegnelse for de dataområder, som vi i praksis beskæftiger os med.

Hvad er da "erhvervsproglig" forskning andet end en fagsproglig forskning, der forudsætter solide kundskaber i sprogforskningens syntaks, semantik og pragmatik samt et grundigt kendskab til de studerede faglige vidensområder og kommunikationsområder!

Spørgsmålet lyder så herefter:

HVAD ER FAGSPROGLIG FORSKNING?

Et første svar er givet ovenfor ved opregningen af forskningsdisciplinerne og dataområderne. En yderligere uddybning af svaret vil indirekte ske i det følgende ved at jeg går ind på det nystartede initiativområde under Statens Humanistiske Forskningsråd: Fagsprog og fagsproglig kommunikation.

4. Kortlægningsprojektet for forskning i fagsprog og fagsproglig kommunikation

Det hedder i kommissoriet fra SHF til den nedsatte styringsgruppe, at initiativområdet, som er iværksat i 1987, har til formål

- at stimulere og igangsætte forskning inden for fagsproglig kommunikation i erhvervslivet;
- at afdække og analysere problemer i fagsproglige kommunikationssituationer samt
- at udvikle og afprøve og vurdere strategier til optøning af kommunikationsprocessen.

Inden for dette femårige projekt er der i efteråret 1987 startet et

par delprojekter, bl.a. et korpusprojekt i engelsk, dansk og fransk juridisk sprog under ledelse af Henning Bergholtz. Endvidere er der med Heribert Picht og Gert Engel påbegyndt et terminologiprojekt i Varde under HHS. Selv har jeg påtaget mig ansvaret for kortlægningsprojektet, hvor Hans Kristian Mikkelsen og jeg forsøger at kortlægge, hvad der forstås ved forskning i fagsprog i den relevante litteratur vedrørende fagsprogsforskning.

At kende andres forskningsresultater er som bekendt alfa og omega i forskningsprocessen, og afhandlinger, som ikke indeholder stiltingtagen til andres hypoteser og metoder inden for det valgte forskningsområde, kan ikke kaldes for videnskabelige. Bibliografien skal derfor ses som et hjælpemiddel til at finde den relevante litteratur vedrørende forskning i fagsprog og fagsproglig kommunikation. Andres forskning er nemlig en uvurderlig inspirationskilde til

- at formulere de rigtige og bedre problemstillinger
- at opstille de rigtige og bedre hypoteser
- at udfinde de rigtige og bedre metoder
- at vælge de rigtige og bedre data.

Af dispositionen for den selektive bibliografi med annotationer fremgår vore intentioner forhåbentlig tilstrækkeligt klart.

1. Bibliografi, herunder også værker, som indeholder særligt udførlige bibliografiske dele, fx Hoffmann, "Kommunikationsmittel Fachsprache". Tidsskrifter med hovedvægt på fagsprog
2. Forskningshistorie og -metodologi
3. Historisk fagsprogsforskning
4. Forskning i fagsprog og fagsproglig kommunikation
 - 4.1. Almensprog, fagsprog og funktionalstile (definitionsproblematik)
 - 4.2. Fagekstern kommunikation (til lægfolk) (fx forvaltning, administration, populærvidenskab, journalistik, salgsfremstød, reklame).
 - 4.2.1. Almen saglig stil
 - 4.2.2. Officiel stil (samfund (forvaltning/retssystem) - borger)
 - 4.2.3. Populær og publicistisk stil (fagmand - lægmand/klient/patient/forbruger, journalist - læser, lærer - elev)
 - 4.2.4. Merkantil og propagandistisk stil (sælger - køber, politiker - vælger, redaktør - læser)
 - 4.3. Fagintern kommunikation.
 - 4.3.1. Almen videnskabelig-teknisk stil
 - 4.3.2. Videnskabelig stil (ekspert - ekspert)
 - 4.3.3. Teknisk stil (ekspert/tekniker - tekniker)
 - 4.3.4. Andet (ekspert/tekniker/arbejder - arbejder, jargon ...)

- 4.4. Almene beskrivelser af udvalgte fagområdets sprogbrug
- 4.4.1. Matematik og naturvidenskab
- 4.4.2. Anvendt videnskab, medicin og teknik[!]
- 4.4.3. Samfundsvidenskaber
- 4.4.3.1. Jura
- 4.4.3.2. Politik
- 4.4.3.3. Økonomi
- 4.4.3.4. Andre samfundsvidenskaber
- 4.4.4. Andre fagområder (sport, religion, kunst ...)
- 5. Fagsproglig tekstbeskrivelse (fagsproglig "stilstik")
- 5.1. Teksttyper og -arter, herunder kommunikationstyper m.v.
- 5.2. Mikrotekststrukturer (konnektorer, kohærens, FSP, m.v.)
- 5.3. Grammatik (morfologi og syntaks, fx valens, nominalisering, diatese, modalitet)
- 6. Det fagsproglige ordforråd
- 6.1. Almene værker med henblik på leksikalsk semantik og med fagsproglig relevans
- 6.2. Leksikologi med henblik på fagord og terminologilære, herunder nomenklaturlære, standardisering, o.l.
- 6.2.1. Almene værker
- 6.2.2. Orddannelse, herunder låneord
- 6.2.3. Flerordstermini, fraseologismer, ordforbindelser (kollokationer)
- 6.2.4. Terminologi, herunder nomenklaturlære og standardisering
- 6.3. Principper for fremstilling af etsprogede fagsproglige ordbøger (NB: 6.3. skal ikke registrere ordbøger, men teorier om, hvorledes sådanne ordbøger kan fremstilles, samt evt. prototyper på sådanne)
- 7. Interlingval fagsproglig kommunikation
- 7.1. Almene værker om oversættelsesteori og interkulturel kommunikation, fagsproglig oversættelse
- 7.2. Leksikalske og terminologiske oversættelsesproblemer
- 7.3. Lingvorealita (oversættelse af sprogspecifikke institutionsnavne m.v.)
- 7.4. Principper for oversættelsesleksikografi (bi- og multilingvale ordbøger; alfabetiske og systematiske ordbøger)
- 7.5. Grammatiske og tekstlingvistiske oversættelsesproblemer
- 8. Fagsproglig didaktik og pædagogik (især med henblik på videregående studier)
- 8.1. Almene værker (mindst 50 sider)
- 8.2. Lærnerleksikografi
- 9. Fagsproglige korpora
- 9.1. Beskrivelser af fagsproglige korpora
- 9.2. (Maskinlæsbare) fagsproglige korpora